

Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom

*Pomoc
naukowa*

3

1. Poszerzanie wiedzy o Żydach i judaizmie
2. Przewycięzanie nieświadomych uprzedzeń

3. Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom

4. Podważanie teorii spiskowych
5. Nauczanie o antysemityzmie przez edukację o Holokauście
6. Przeciwdziałanie negowaniu, zniekształcaniu i trywializowaniu Holokaustu
7. Antysemityzm i dyskurs pamięci narodowej
8. Reagowanie na incydenty antysemickie
9. Reagowanie na antysemityzm w internecie
10. Antysemityzm a sytuacja na Bliskim Wschodzie

Przeciwdziałanie antysemickim stereotypom i uprzedzeniom

Dążenie do sprawiedliwości, inkluzywności i równych szans dla wszystkich jest celem uniwersalnym. Dzięki wykorzystaniu unikalnych talentów i tożsamości każdej jednostki, społeczeństwo jest w stanie zapewnić sobie pomyślną przyszłość. Jednakże wraz z różnorodnością często pojawia się szereg uogólnień i stereotypów, które mogą być krzywdzące. Stereotyp to zbyt uproszczony obraz pewnej grupy ludzi. Chociaż często śmiejemy się ze stereotypów lub je odrzucamy, mogą one sprzyjać uprzedzeniom i stanowić zagrożenie dla środowiska szkolnego.¹ Uleganie stereotypom może mieć negatywne konsekwencje i podsycać nienawiść.

Stereotypy dotyczące Żydów i społeczności żydowskiej od tysięcy lat przenikają historię Europy, przyczyniając się do powstania negatywnego wizerunku Żydów, potencjalnie sprzyjającego uprzedzeniom i wrogim postawom wobec Żydów w danej społeczności.

Stereotypy na temat Żydów mogą pojawiać się w szkole w różnej formie, obejmując między innymi następujące elementy:

- uczniowie mogą powtarzać zasłyszane antysemickie stereotypy lub uprzedzenia, a następnie kierować się nimi, zachowując się stronnictwo wobec żydowskich osób z klasy;

- antysemickie stereotypy mogą znaleźć odzwierciedlenie w wykorzystywanej w szkole literaturze, tekstach religijnych, sztuce czy źródłach historycznych.

Celem niniejszej pomocy dydaktycznej jest przedstawienie roli i funkcji stereotypów, podsumowanie i „obalenie” najczęściej spotykanych stereotypów i mitów dotyczących Żydów oraz przekazanie nauczycielom konkretnych sugestii reakcji na nie w klasie.

---

¹ *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytuczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki* (Warszawa: OBWE / Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODHIR), 2018), s. 41, <<https://www.osce.org/odihr/383089>>.

Kontekst

Stereotypy, stronniczość i uprzedzenia to naturalne ludzkie odruchy. Niektóre osoby wierzą w stereotypy aby uprościć złożoność otaczającego je świata. Niestety, wiele stereotypów na temat poszczególnych grup społecznych można znaleźć w kulturze i społeczności. Uprzedzenia dominujące w danej społeczności mogą nieświadomie kierować naszym zachowaniem i prowadzić do niewłaściwych lub szkodliwych wniosków. Ma to negatywny wpływ na równość i sprawiedliwość, do których dążymy w społeczeństwie demokratycznym: w edukacji, zatrudnieniu, rozwiązywaniu konfliktów oraz utrzymaniu pokoju i harmonii między grupami społecznymi.

W najgorszym przypadku, stereotypy były i są wykorzystywane jako sposób na zdławienie przemian społecznych i utrzymanie istniejących systemów władzy politycznej. Było to widoczne na przestrzeni wieków, na przykład w dyskusjach na temat relacji

między płciami, gdy kobiety zdobywały większą niezależność polityczną i ekonomiczną.

Od tysięcy lat antyżydowskie obrazy, poglądy i mity prowadzą do powstawania stereotypów, budząc nienawiść i wywołując prześladowania społeczności żydowskich. W sposób jawny i ukryty wciąż pojawiają się one na całym świecie, pomimo oficjalnego odrzucenia przez władze międzynarodowe, regionalne i krajowe. Nieustannie powstają nowe stereotypy i zniesławiające wizerunki, a stare poddawane są „recyklingowi” w nowych formach. Antysemickie uprzedzenia pojawiają się w różnym czasie i są artykułowane na wielorakie sposoby przez różnych ludzi.²

Tradycyjne stereotypy antysemickie mogą stanowić przesłankę ataków antysemickich lub tawarzyć im. Mogą przejawiać się stwierdzeniami, że „Żydzi” są bogaci i chciwi, że spiskują, aby kontrolować świat, lub że „Żydzi”

Stronniczość to „faworyzowanie bądź nieprzychylnie nastawienie w stosunku do jednej osoby lub grupy, zwłaszcza w sposób uznany za niesprawiedliwy”.

Dyskryminacja to „niesprawiedliwe bądź oparte na uprzedzeniach traktowanie różnych kategorii ludzi”.

źródło: *Concise Oxford English Dictionary*, wydanie dziewiąte.

Stereotyp to „uproszczone wyobrażenie o pewnej grupie ludzi”.

Uprzedzenie to „oparte na stereotypach odczucie w stosunku do grupy ludzi bądź jednostki”.

źródło: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytoczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki* (Warszawa: OBWE / Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODHIR), 2018), s. 41, <<https://www.osce.org/odihhr/383089>>.

zabili Jezusa Chrystusa. Antysemickie oszczerstwa często pojawiają się w teoriach spiskowych. Na przykład, zarówno na politycznej lewicy jak i prawicy, są ludzie, którzy fałszywie twierdzą, że to Żydzi zaplanowali zamach terrorystyczny w Stanach Zjednoczonych w dniu 11 września 2001 roku. Ostatnio pojawiły się nowe teorie spiskowe, fałszywie oskarżające Żydów o udział w europejskim kryzysie uchodźczym.³

² Na przykład Żydzi są krytykowani zarówno za bycie pozbawionymi korzeni kosmopolitami, jak i komunitarianami o wąskich horyzontach; a także przedstawiani zarówno jako posiadający nadludzką moc, jak i będący podludźmi.

³ Péter Krekó et al., „Migrant Invasion’ as a Trojan Horseshoe”, w: Péter Krekó et al. (red.), *Trust within Europe* (Budapeszt: Political Capital, 2015), s. 63-72, <http://www.politicalcapital.hu/wp-content/uploads/PC_OSIFE_Trust_Within_Europe_web.pdf>.

Naukowcy z Niemiec i Stanów Zjednoczonych badali, jak kontemplacja cudzych doświadczeń psychologicznych sprawia, że ludzie są mniej skłonni do odruchowego wyrażania uprzedzeń. Po rozważeniu perspektywy osoby starszej, badani byli mniej skłonni do posługiwania się stereotypami dotyczącymi osób starszych, takimi jak zależność od innych czy niepełnosprawność. Uprzedzenia wobec osób czarnoskórych zmniejszyły się, gdy uczestników poproszono o wyobrażenie sobie uczuć ofiar podczas obserwacji przypadków dyskryminacji rasowej.

ŹRÓDŁO: A. R. Todd i in., „Perspective Taking Combats Automatic Expressions of Racial Bias”, *Journal of Personality and Social Psychology*, t. 100, czerwiec 2011, s. 1027-1042.

Aby skutecznie reagować na stereotypy i błędne przekonania, trzeba umieć rozpoznawać ich różne formy i wiedzieć, jak kłamstwa te rozwijały się na przestrzeni czasu. Poniżej prezentujemy informacje o pewnych najsilniej utrzymujących się mitach, tropach i memach o Żydach. Informacje te mają charakter raczej poglądowy niż wyczerpujący.⁴

Mord rytualny

Od czasów starożytnych Żydzi byli fałszywie oskarżani o zabijanie nie-Żydów w celach rytualnych i rzekome związki z diabłem. W Europie okresu średniowiecza, począwszy od XII wieku, często towarzyszyły temu oskarżenia, że Żydzi używali krwi swoich ofiar do wypiekania macy na żydowskie święto Paschy. W przeszłości po tych fałszywych oskarżeniach często następowały antysemickie zamieszki i masowe mordy. Echa tego krwawego zniesławienia słychać do dziś.

Komuniści

Zaangażowanie niektórych Żydów w komunistyczne i socjaldemokratyczne ruchy w Europie stało się często podstawą oskarżeń o kreowanie żydobolszewizmu czy żydokomuny. Mit ten był szeroko rozpowszechniony w całej Europie w pierwszej połowie XX wieku, a propaganda nazistowska podsycała go tak w Niemczech, jak i na terenach okupowanych podczas II wojny światowej. Internacjonalizm wczesnego komunizmu, w połączeniu z faktem, że niektórzy żydowscy bojownicy ruchu oporu przyłączali się do sowieckich oddziałów partyzanckich lub narodowych partii komunistycznych, często przyczyniał się do twierdzenia, że Żydzi, zbiorowo lub jako jednostki, nie byli lojalni wobec swoich ojczyzn. W czasach współczesnych, trop Żyda-komunisty powraca w dyskusjach o tożsamości narodowej lub historii II wojny światowej jako teoria, że lokalne zbrodnie przeciwko

Żydom przed, w trakcie i po Holokauście były wynikiem antykomunistycznej gorliwości.

Mit bogobójstwa

Od wczesnych lat istnienia Kościoła chrześcijańskiego, niektórzy chrześcijanie potępiali Żydów za śmierć Jezusa Chrystusa i rozciągali odpowiedzialność za to wydarzenie na całą żydowską wspólnotę.⁵ Mit o bogobójstwie wzmocnił powiązanie wszystkich Żydów z cechami, które – jak sobie wyobrażono – towarzyszą zabijaniu Mesjasza, np. nadprzyrodzone moce, upór i skłonność do spisku.

Podwójne obywatelstwo lub brak narodowej lojalności

Często przypisuje się Żydom spiskowanie w celu kształtowania porządku publicznego z korzyścią dla żydowskich interesów, lub twierdzi się, że Żydzi nie wykazują się takim samym poziomem patriotyzmu, jak inni obywatele.

⁴ Poprzednie akapity z przykładami mitów i stereotypów pochodzą z: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację*, op. cit. s. 80-83.

⁵ „Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich” („Nostra Aetate”), przyjęta podczas Drugiego Soboru Watykańskiego, odrzuciła ten mit w 1965 r.

Czasami przejawia się to w twierdzeniach, że Żydzi, zbiorowo lub indywidualnie, nie są lojalni wobec swoich krajów. Aby zostać zaakceptowanymi jako współobywatele, Żydzi są niekiedy proszeni o wyparcie się swoich związków z Izraelem, mimo że Izrael często stanowi centralny element żydowskiej tożsamości. Mit ten może pojawić się również w sformułowaniach, że Żydzi nie biorą proporcjonalnego udziału w służbie wojskowej lub innych publicznych sferach życia w państwach demokratycznych.

Media

Zarzuty na temat żydowskiej kontroli nad mediami są obecne co najmniej od początku XIX wieku i zostały powtórzone w *Protokołach mędrców Syjonu*.⁶ W XX i XXI wieku osoby o domniemanym lub faktycznym żydowskim pochodzeniu, które mogą mieć osobiste

wpływy w związku z pozycją zajmowaną w danej redakcji, były przedmiotem oskarżeń o ogólną „żydowską kontrolę” nad całym przemysłem medialnym. Niektóre grupy posługują się sformułowaniem „syjonistyczna kontrola” nad mediami. Według tej idei jednostki żydowskie działają wspólnie w sposób konspiracyjny, aby narzucać pewne decyzje; ignoruje się jednak fakt, że wiele innych osób, które mogą być w jakiś sposób do siebie podobne, jest również zatrudnionych w przemyśle medialnym, a jego różnorodność, rozległość i ciągły rozwój unieumożliwiają taką kontrolę.

Pieniądze i przestępczość

Zarzuty o żydowską kontrolę nad finansami i fascynację nimi są tak stare jak Nowy Testament, w którym Żydzi są okazjonalnie przedstawiani jako lichwiarze zaangażowani w bezbożne praktyki

w Świątyni jerozolimskiej. Trwało to do okresu średniowiecza, kiedy to chrześcijanom zakazano pożyczania pieniędzy na procent, pozostawiając to pole otwarte dla innych. Ponieważ Żydom w znacznym stopniu ograniczono możliwość wykonywania wielu zawodów czy posiadania ziemi, niektórzy zajęli się działalnością pożyczkową. Od tego czasu Żydzi byli przedstawiani jako bogaci, potężni i niebezpieczni. W niektórych krajach kobiety-Żydówki były stereotypowo przedstawiane jako obnoszące się swoim bogactwem przez wystawny ubiór. Dziś można ten stereotyp zaobserwować w utożsamianiu żydowskiego spisku z międzynarodową bankowością i przestępczością, w micie „pieniędzy Rothschildów”.

---

⁶ *Protokoły mędrców Syjonu* to sfabrykowany antysemitki tekst, opisujący rzekomy żydowski plan globalnej dominacji. Został on po raz pierwszy opublikowany w Rosji w 1903 r. i zdemaskowany jako niezdarny plagiat w 1921 r. Został przetłumaczony na wiele języków i był rozpowszechniany na całym świecie od początku XX w.

Strategie identyfikacji i obalania antysemitycznych stereotypów w czasie lekcji

Nauczyciele powinni prowadzić dyskusje na temat ogólnych schematów stereotypów jako punktu wyjścia do podnoszenia świadomości na temat konkretnych stereotypów, w tym antysemityzmu. Aby pomóc uczniom zrozumieć negatywny wpływ stereotypów

i ich (często atrakcyjne) uproszczone podejście do złożonych zagadnień można podać przykłady stereotypów i ich przejawów.

Gdy uczniowie zastanowią się nad tym, jak pojęcia te odnoszą się do tożsamości grupowej, nauczyciele

mogą wykorzystać oparte na prawach człowieka podejście do walki z nietolerancją i dyskryminacją wobec Żydów, ze względu na to, że są Żydami, przedstawiając podobieństwa z doświadczeniami innych grup.

Trzy pytania pozwalające podważyć jakąś narrację

Kto stoi za tymi informacjami?

Zapytaj uczniów, kto według nich stoi za tymi informacjami. Czy zidentyfikowano źródło informacji? Czy jest ono anonimowe? Czy jest to główne źródło?

Czy istnieją dowody na poparcie danego stwierdzenia lub oświadczenia?

Zapytaj uczniów, czy w informacji podano jakieś dowody. Jeśli tak, czy są one wiarygodne? Czy jest możliwość weryfikacji ewentualnych dowodów?

Co mówią inne źródła?

Zapytaj uczniów, czy te informacje są już im znane. Czy istnieją inne źródła takich samych lub podobnych infor-

macji? Czy źródła te przedstawiają ewentualne inne dowody?

źródło: za Grupa Edukacji Historycznej Uniwersytetu Stanforda, *Civic Online Reasoning*, <<https://sheg.stanford.edu/civic-online-reasoning>>.

Przykłady ćwiczeń do wykorzystania przez pedagogów w celu przeciwdziałania i zapobiegania antysemickim stereotypom⁷

Rodzaj ćwiczenia

Przykład

Wykorzystanie osobistych historii

- Podziel się osobistymi historiami, które ukazują:
- różnorodność świata żydowskiego, w celu pokazania, że Żydzi, podobnie jak przedstawiciele innych tradycji, mają szeroki wachlarz wierzeń i praktyk religijnych, lub nie mają ich wcale;
  - cechy wspólne Żydów i przedstawicieli innych społeczności, jak aspekty kulturowe, społeczno-ekonomiczne, geograficzne, językowe, itp.; oraz
  - Żydów i przedstawicieli innych społeczności religijnych i kulturowych, którzy mieli pozytywny wpływ na historię lokalną, narodową czy międzynarodową.

Wykorzystanie informacji podczas lekcji historii

- nauczanie historii Żydów w szkole jako części historii lokalnej, krajowej lub międzynarodowej, w tym historii Państwa Izrael i sytuacji izraelsko-palestyńskiej, z zastosowaniem podejścia wieloperspektywicznego;⁸
- indywidualizacja historii, opowiadanie osobistych historii Żydów (zwykłych ludzi oraz osób powszechnie rozpoznawanych ze świata nauki, sztuki, filozofii, etc.);
- refleksja nad wpływem różnorodnych stereotypów społecznych na prawa przysługujące mężczyznom, kobietom i członkom pewnych społeczności lub grup, w tym Żydom, w różnych okresach w historii i obecnie; oraz
- lekcje o antysemityzmie z okresu przed Holokaustem do teraz (nie zastępuje to niezbędnych lekcji dotyczących samego Holokaustu).

Koncentracja na zróżnicowanej tożsamości uczniów

- uczniowie tworzą autoportrety (słowne, malarskie, itp.) ukazujące różnorodność klasy;
- uczniowie przedstawiają stworzone przez siebie autoportrety i proszeni są o zauważenie różnorodności swojej klasy (np. co do rasy, koloru skóry, języka, narodowości, pochodzenia narodowego czy etnicznego, religii, kultury, płci, orientacji seksualnej, hobby, zainteresowań, ideałów i idiosynkrazji);
- uczniów zachęca się do zauważenia tych aspektów stworzonych przez siebie autoportretów, które mogą ujawniać lub powodować stereotypy. Uczniowie proszeni są o skupienie się na swojej tożsamości i czynnikach, które wpływają na jej rozwój (m.in. własne wewnętrzne wybory i presja otoczenia); oraz
- uczniowie badają związek między postrzeganiem przez siebie poszczególnych cech a postrzeganiem ich przez innych, ucząc się sposobu konstrukcji narracji społecznych.

⁷ Przykłady te pochodzą z publikacji: *Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytoczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki* (Warszawa: OBWE / Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODHIR), 2018), s. 41, <<https://www.osce.org/odihr/383089>>.

⁸ Wyczerpująca bibliografia źródeł informacji o Bliskim Wschodzie znajduje się w Księgozbiorze Bliskowschodnim Biblioteki Uniwersytetu Yale <<https://www.library.yale.edu/neareast/politics1.html>>.

Co zrobić, kiedy...?

...ktoś przedstawi stereotyp, na przykład: „Wszyscy Żydzi kochają pieniądze, dlatego są bogaci i kierują bankami”?

W neutralny sposób, spróbuj znaleźć korzenie tego uogólnienia. Czy są to stereotypy wynikające z ograniczonego kontaktu z osobami pochodzenia żydowskiego? Czy też te przekonania pochodzą od rodziny, przyjaciół, z filmów, telewizji czy książek? Pomóż uczniom zastanowić się nad źródłami takiej dezinformacji. To dobry moment, by porozmawiać o tym,

jak łatwo jest wyciągnąć błędne wnioski z kilku zaledwie przykładów. Pomocne może być również uświadomienie sobie, że osobiste doświadczenia są ograniczone oraz zwrócenie uwagi na to, że przed wyciągnięciem wniosków badacze zwykle przyglądają się tysiącom lub setkom tysięcy przykładów.

Wiele stereotypów dotyczących Żydów – jak te wymienione powyżej – ma skomplikowane tło historyczne, warto zatem zbadać ich pochodzenie. Jeśli nie posiadasz wiedzy pozwalającej na podważenie danego stereotypu, gdy pojawi się w klasie, zareaguj wyjaśniając,

że podejrzewasz, iż jest to jedynie stereotyp, i że wrócisz do tej kwestii ponownie, zebrawszy większą ilość informacji.

Czy w klasie powstało napięcie po tym, jak stereotyp został wypowiedziany na głos? Jeśli tak, pomocne może być przypomnienie uczniom, że wszyscy możemy dokonywać uogólnień na podstawie z góry przyjętych założeń, nawet jeśli nie powinniśmy tego robić. Pozwala to wszystkim się odprężyć i być otwartym na bardziej konstruktywne zgłębianie problematycznych stwierdzeń w toku dalszej pracy.

Ćwiczenie

Zapisz na tablicy kilka uogólnień, pozostawiając puste miejsce na podmiot zdania. Na przykład: „Wszyscy___ lubią spaghetti” albo „Wszyscy___ piją herbatę”. Poproś uczniów, aby podzielili się pomysłami i wstawili w luki różne grupy ludzi. Co zauważyli? Co się dzieje, gdy w lukę wstawimy określenie kogoś z grupy „naszych” (np. „uczniowie”): Czy to jest prawda? Co by było,

gdyby te stwierdzenia były negatywnymi uogólnieniami? Czy wówczas czuliby się inaczej? Przedstaw lub przypomnij klasie pojęcie stereotypu. Następnie użyj w tym ćwiczeniu stereotypu na temat Żydów, który został przedstawiony wcześniej w klasie i poprowadź dyskusję z uczniami na temat niebezpieczeństw myślenia w kategoriach stereotypów.

Pomóż uczniom uświadomić sobie emocje, których doświadczają pod-

czas omawiania różnych stereotypów. Gniew może powodować chęć ataku, zaś strach może przejawiać się chęcią ucieczki lub oddalenia się. Stereotypy często łączą się z doświadczeniem władzy lub bezpieczeństwa. Czasami podejście do stereotypów z emocjonalnego punktu widzenia może pomóc w wyjaśnieniu ukrytych przekonań, które są artykułowane przez ucznia poprzez dobór stereotypowych sformułowań.

Przeciwdziałanie stereotypom to technika polegająca na prezentowaniu alternatywnych obrazów, rozszerzających nasze wyobrażenia o cechach poszczególnych grup ludzi. Jeśli chodzi o cechy fizyczne Żydów, poproś uczniów o przygotowanie listy zdjęć dziesięciu znanych Żydów z historii lub współczesności, reprezentujących różne sektory społeczne (np. naukę, sport, politykę, sztukę, biznes i filantropię) oraz kraje na całym świecie.

Czy wiesz, że około jedna piąta Żydów na świecie to osoby kolorowe?

Wideo z rapem „This is Unity” na temat żydowskiej różnorodności można znaleźć na stronie Y-Love: <https://www.youtube.com/watch?v=uvRy8b-GSpDU&list=PLvlhxOY_PTr2QjL2dwP8_hgPIg_R2mXQm>

...ktoś poda przykład, który pozornie potwierdza stereotyp, na przykład: „Żydzi mają duże nosy, popatrzcie tylko na [...], jest Żydem i ma duży nos”.

To szczególne stwierdzenie odnosi się do starego stereotypu rasowego, że Żydzi mają duże haczykowane nosy. Wyjaśnij, że niektórzy Żydzi, podobnie jak niektórzy nie-Żydzi, mogą mieć duże nosy, ale jest to uogólnienie. Żydzi żyją na całym świecie i od wieków zawierają małżeństwa w lokalnych

społecznościach, co powoduje, że nie ma żadnego szczególnego „wyglądu” żydowskiego (Żydzi nie są rasą). Niektórzy Żydzi są rudowłosi i mają jasną skórę, inni są ciemnoskórzy i ciemnowłosi, i występują u nich wszelkie inne odcienie karnacji i koloru włosów. Stereotyp „żydowskiego nosa” jest bardzo sugestywnym wizerunkiem, łączącym średnio-wieczną sztukę chrześcijańską z nazistowską propagandą i antysemitycznymi karykaturami z dzisiejszych czasów,⁹ którego celem jest

sportretowanie Żydów jako groźnych, nikczemnych, złych i społecznie odległych.

Zadawaj uczniom pytania, które kwestionują ich założenia i zachęcają do wykształcenia umiejętności krytycznego myślenia. Pytania mogą być następujące: Skąd pochodzi takie wyobrażenie? Czy opiera się ono na twoich własnych doświadczeniach, czy też powtarzasz coś, co słyszałeś? Czy znasz źródło informacji, które postanowiłeś powtórzyć? Czy możesz podzielić się jakimikolwiek dowodami na swoje stwierdzenie? Czy jesteś otwarty na głębsze przeanalizowanie swojego zdania? Czy jesteś otwarty na zmianę swojego zdania po przeprowadzeniu analizy?

...wybrane źródło lub pomoc dydaktyczna zawiera stereotyp antysemityczny?

Istotne jest zrozumienie, że wiele wpływowych postaci historycznych, w tym przywódcy religijni, politycy, filozofowie, pisarze

⁹ Sara Lipton, „The Invention of the Jewish Nose”, *The New York Review of Books*, 14 listopada 2014, <<https://www.nybooks.com/daily/2014/11/14/invention-jewish-nose/>>.

i artyści, miało poglądy antysemityczne, a w związku z tym uczniowie mogą natknąć się na takie poglądy w trakcie lektury źródeł historycznych, literatury i innych materiałów. Znani ze swoich antysemitycznych pism są na przykład słynny oświeceniowy filozof Voltaire, brytyjski poeta T.S. Eliot i kluczowy myśliciel reformacji protestanckiej, Marcin Luter.¹⁰ Politycy, w tym Franklin D. Roosevelt,¹¹ także byli niekiedy kojarzeni z ideami antysemitycznymi.

Przykład nauczania o utworze literackim wykorzystującym stereotypy można znaleźć w poradniku Anti-Defamation League na temat szekspirowskiego „Kupca weneckiego”: <<https://www.adl.org/news/article/anti-semitism-and-the-merchant-of-venice>>.

Istnieje wiele możliwości reakcji na ukryte lub kontrowersyjne narracje w ramach już istniejących programów nauczania. Warto również znajdować i przedstawiać w klasie pisarzy, polityków, popularnych bohaterów i historie

lokalne lub narodowe, przedstawiające w pozytywnym świetle społeczność żydowską.

Rozpoznawanie i podważanie stereotypów dotyczących Żydów w źródłach lub materiałach

Stereotypy w źródłach: lista kontrolna do analizy.

- Kiedy zostało napisane dane źródło i przez kogo? Jaki był kontekst społeczny i perspektywa autora w owym czasie?
- O czym traktuje źródło? Czy jest to literatura na temat konkretnego miejsca i czasu? Czy chodzi o ważny okres historyczny z niewygodnymi elementami z przeszłości społeczeństwa?
- Czy za doбором słów w źródle kryły się jakieś cele polityczne lub społeczne? Czy mogły one mieć wpływ na sposób jego napisania?
- Jakie stereotypy są przedstawiane? Jakimi są źródła tych stereotypów?
- Dlaczego stereotypy mogły zostać wykorzystane w tym źródle? Czy autor mógł zrobić to inaczej?
- Dlaczego warto korzystać z tego źródła również dziś? Czego możemy się z niego dowiedzieć?

¹⁰ Antysemityzm w twórczości tych wpływowych postaci myśli zachodniej jest dobrze udokumentowany. Zob. np.: Arthur Hertzberg, *The French Enlightenment and the Jews* (New York: Columbia University Press, 1968); Anthony Julius, *T.S. Eliot, Anti-Semitism and Literary Form* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995); „Martin Luther”, Muzeum Holokaustu, Floryda, <https://web.archive.org/web/20080522013514/http://www.fholocaustmuseum.org/history_wing/antisemitism/reformation.cfm>.

¹¹ „Eleanor Roosevelt and the Jews”, Warren Boroson, w: *Jewish Standard*, New Jersey, USA, 26 lipca 2013, <<https://jewishstandard.timesofisrael.com/eleanor-roosevelt-and-the-jews/>>

Ćwiczenie

Spróbuj empatycznego utożsamienia się:

- Podczas lekcji historii lub uroczystości upamiętniającej, gdy myślimy „my” („w naszym mieście/kraju”, itp.), włączmy społeczności żydowskie i inne mniejszości do grupy jako jej normalną część;
- Podczas spotkania klasowego starajmy się włączać Żydów i członków innych grup mniejszościowych do uroczystości i do promocji wydarzenia;
- Kiedy myślimy o sobie jako o rodzicu, nauczycielu, kobiecie lub mężczyźnie, osobie religijnej lub niereligijnej, dostrzegaj fakt, że dzielisz te cechy z członkami innych społeczności.

Ponieważ zazwyczaj myślimy o sobie pozytywnie i łatwo identyfikujemy się z członkami grupy „naszych”, członkowie tej grupy mają do siebie pozytywne nastawienie. Badania wykazały, że strategia zwana „empatycznym utożsamianiem się” może zmniejszyć prawdopodobieństwo aktywacji automatycznych uprzedzeń. „Empatyczne utożsamianie się” wymaga od nas przededefiniowania słowa „my”, tak aby członkowie grupy „tamtych” stali się częścią grupy „naszych”. Wykazano, że kiedy grupa osób reprezentujących różne rasy pracuje razem pod wspólną tożsamością, osoby te stają się mniej skłonne do stosowania stereotypów wobec innych grup rasowych.

ŹRÓDŁA: Anna Woodcock i Margo J. Monteith, „Forging links with the self to combat implicit bias”, *Group Processes and Intergroup Relations*, t. 16, wyd. 4, 8 listopada 2012, s. 445-461; Gaertner, S.L. i Dovidio, J.F. (2000). „Aversive Racism and Selection Decisions”. *Psychological Science* 2(4), s. 315-319.

dydaktycznych stanowi ważną okazję do poznania kontekstu historycznego i sposobów odnoszenia się do kontrowersyjnych tekstów i materiałów. Teksty te mogą również zawierać stereotypy na temat kobiet, osób niepełnosprawnych, osób o różnym kolorze skóry itp. Uczniowie mają szansę ćwiczenia krytycznego myślenia, identyfikacji własnych wartości i nabrania pewności

siebie przy odrzucaniu pewnych idei i dopuszczaniu innych.

Nauczyciele mogą zachęcać uczniów do przyjęcia współodpowiedzialności za rozpoznanie i dekonstrukcję stereotypów. W procesie identyfikowania, badania i usuwania szkodliwego stereotypu z ich przestrzeni edukacyjnej uczniowie mogą również dostrzec własne uprzedzenia,

z których mogli nie zdawać sobie sprawy, a które mogły negatywnie wpływać na ich stosunek do Żydów lub innych osób z ich otoczenia, np. osób z klasy. Współodpowiedzialność uczniów tworzy atmosferę wsparcia w klasie i zachęca do pracy zespołowej, zwłaszcza pomiędzy uczniami wcześniej do siebie uprzedzonymi.

Źródła i materiały do dalszej lektury

Ważne publikacje:

Przeciwdziałanie antysemityzmowi poprzez edukację: Wytyczne dla osób odpowiedzialnych za wyznaczanie kierunków polityki. (Warszawa: OBWE / Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODHIR), 2018), <<https://www.osce.org/odihr/383089?download=true>>:

- Informacje i ćwiczenia zachęcające nauczycieli i uczniów do autorefleksji znajdują się na stronie 32;
- Przykłady ćwiczeń mających na celu kwestionowanie antysemickich stereotypów i zapobieganie im – zob. s. 41 i 42;
- Informacje na temat edukowania dzieci w zakresie stereotypowych wizerunków znajdują się na stronie 43;
- Informacje pomocne w rozpoznawaniu stereotypów antysemickich znajdują się w Załączniku nr 2 („Przykłady antysemickich tropów lub memów”) i Załączniku nr 3 („Przykłady symboli antysemickich”).

A Teacher’s Guide on the Prevention of Violent Extremism [Przewodnik nauczyciela nt. zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi] (Paryż: UNESCO, 2016),

<<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000244676>>.

Więcej informacji na temat antysemickich faktów i mitów można znaleźć na:

Anti-Defamation League, „CAS Myths and Facts”, <<https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/education-outreach/CAS-Myths-and-Facts.pdf>>;

Anti-Defamation League, *Using Facts to Respond to Anti-Semitism*, 2006, <<https://www.adl.org/media/5137/download>>;

Europejska Sieć Organizacji przeciw Rasizmowi, „Debunking Myths about Jews”, październik 2015, <https://www.enar-eu.org/IMG/pdf/debunkingmyths_lr.pdf>.

Więcej informacji na temat ukrytych uprzedzeń znajduje się na stronie:

Implicit Bias Project [Projekt na temat ukrytych uprzedzeń] (w tym badania mające na celu dokonanie pomiaru ukrytych uprzedzeń w stosunku do różnych grup), zob.:

<<https://implicit.harvard.edu/implicit/>>; <<https://www.projectimplicit.net/>>.

Pomysły na lekcje na temat stereotypów znajdują się na stronach:

Teaching Tolerance [Uczenie tolerancji], „Teaching About Stereotypes”,
<<https://www.tolerance.org/magazine/teaching-about-stereotypes-20>>; oraz „Learning Plans”,
<<https://www.tolerance.org/classroom-resources/learning-plans?keyword=stereotypes>>;

Anti-Defamation League, „Lemons – An Activity on Generalization and Stereotypes for Elementary School Children”,
<www.adl.org/assets/pdf/education-outreach/Lemons-from-Empowering-Children.pdf>;

Discovery Education [Uczenie poprzez odkrywanie], „Understanding Stereotypes”,
<<http://www.discoveryeducation.com/teachers/free-lesson-plans/understanding-stereotypes.cfm>>;

Education World [Świat edukacji], „Bursting Stereotypes”,
<http://www.educationworld.com/a_lesson/03/lp294-01.shtml>.

